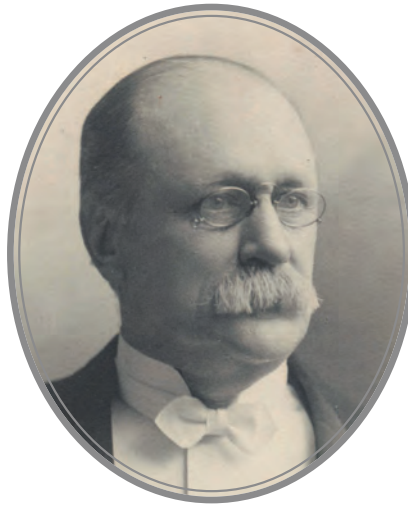

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Samuel Loyd (1841-1911)

Wilhelm Steinitz (1836-1900)

Bilmeceler Kralı, Dünya Satranç Şampiyonu'na Karşı

1 836 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda doğan, 1888'de ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vatandaşı olan Wilhelm Steinitz'in ilk resmi dünya şampiyonu olduğu günümüzde herkesçe kabul ediliyor. Tartışma daha çok onun hangi tarihte dünya satranç şampiyonu olduğu üzerine: Adolf Anderssen'i yendiği 1866'da mı, yoksa Johannes Zukertort'u yendiği 1886'da mı? Bu konuyu satranç tarihçilerine bırakalım. Ancak bilinen o ki, Steinitz'den önce, satrancın "Romantik" çağında satranççıların benimsediği oyun tarzı çok farklıydı: saldırı, feda et, mat et. Bu dönemde oynanan bazı oyunlar günümüzde hâlâ satranççıların hayranlığını celbediyor. Bunlara Anderssen'in "Her Dem Taze" ve "Ölümsüz" oyunları örnek verilebilir. Başlarda Steinitz de bu tarzı benimsemişti. Ama yıllar geçtikçe eski çağın büyük ustalarının konumlarının stratejik özelliklerine fazla aldırış etmeden oynadıklarını fark etti. Sabırlı araştırmaları onu "konumsal" satranca yöneltti.

Evet, diyebiliriz ki konumsal satranç Steinitz icat etti. Steinitz piyon yapısı, zayıf kareler, fil çifti, küçük avantajların biriktirilmesi gibi prensiplere göre oynamaya başlamıştı. Bu tarz ilk başta "korkaklık" diyerek burun kıvrımları olduysa da Steinitz'in fikirleri giderek daha iyi anlaşıldı. Bir başka dâhi oyuncu Emanuel Lasker'e yenildiği 1894'e kadar dünya şampiyonu unvanını koruyan bu büyük satranççı ne yazık ki 1900 yılında New York'taki bir akıl hastanesinde fakirlik içinde hayatını kaybetti.

Çağdaş ABD'li Samuel Loyd, ya da diğer namıyla "Bilmeceler Kralı", farklı bir alanda ün yapmıştı: satranç problemciliği. Bazılarınca gelmiş geçmiş problem kurgucularının en büyüğü kabul edilen Loyd, daha çocuk denilecek yaşta problem kurmaya başlamıştı. Eserleri, şaşırtıcı anahtar hamleleri, hınzırca bir mizah unsuru da içeren fikirleriyle birlikte hızla bütün dünyaya yayıldı ve beğeni topladı. İlgisi satranç problemleri ile sınırlı değildi: Mantık ve matematik bilmeceleri de tasarlıyor-

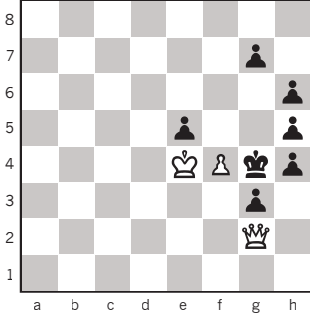
du, hatta bunlar sayesinde epey para kazandığı da söylenir.

Kader, dünya satranç şampiyonu ile Bilmeceler Kralı'nın yolunu birkaç kez keşsettirdi. Bugün elimizde, 1867'de Paris Satranç Kongresi'nde aralarında oynanmış iki oyunun kaydı var, Loyd ikisinde de yenilmiş (bu arada, on üç oyuncunun katıldığı bu turnuvada Loyd'un yalnızca onuncu olabildiğini de ekleyelim). Elbette, Loyd'un bir satranç oyuncusu olarak Steinitz ile boy ölçüşecek hali yoktu. Bir satranç partisinde Loyd'un Steinitz'e karşı şansı olamazdı.

Buna karşılık Loyd, problemleriyle Steinitz'i alt etmeye çalışıyordu. Bir gün Loyd, Steinitz'i bir problem çözme yarışmasına davet etti. Loyd hemen o anda yepyeni bir problem kuracaktı. Eğer Steinitz, Loyd'un problemi kurmak için harcadığı zaman içerisinde çözümü bulamazsa yenilmiş sayılacaktı. Meydan okuma kabul edildi ve kronometreler çalıştırıldı. Loyd, on dakikada aşağıdaki üç hamlelik problemi kurdu. (Diyagram 1):

Diyagram 1

Samuel Loyd,
N.Y. Evening Telegram,
1885

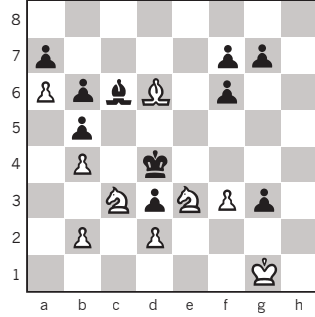
Üç hamlede mat.
(çözümü yazının sonunda)

Ne yazık ki Steinitz yalnızca beş dakika içerisinde problemi çözdü. Loyd'un anlattığına göre, Steinitz "problemin iyi olduğunu, filizlenmekte olan bir yeteneğin kanıtlarını taşıdığını" söyleyerek onu yatıştırmaya çalıştı. Ancak bu sözler Loyd'u iyice çileden çıkarmış olmalı! Bir kez daha, hem de kendi sahasında Steinitz'e yenilen Loyd'un canı çok sıkılmıştı. Bir-iki ay sonra başka bir problemle Steinitz'e yine meydan okudu. Üstelik bu kez çok daha iddialıydı: Steinitz'in bu problemi hiçbir şekilde çözemeyeceğini söylüyordu (Diyagram 2).

Diyagram 2

Samuel Loyd,
Mirror of American Sports,
1885

Dört hamlede mat.

Problem tahtaya dizildi, Steinitz yarım saat düşüncesinin ardından problemi "çözdüğünü" söyledi. Loyd, bulunduğu çözümü bir kağıda yazmasını ve bir kere daha kontrol etmesini istedi. Beş dakika daha düşünen şampiyon, çözümünün arkasında olduğunu belirtti: İddiasına göre, 1. f4 Fh1 2. Ff8 g2 3. Fxg7 4. Fxf6 mat serisini siyahın önlemesi hiçbir şekilde mümkün değildi.

Ama yanılıyordu...

Aslında, Loyd'un Steinitz'e gösterdiği gibi, siyahın bir savunması vardı: 1. f4 Fh1! 2. Ff8 g2! 3. Fxg7 ve pat! Doğru çözüm şöyle olmalıydı:

1. f4 Fh1
  2. b3! (tehdit 3. Af5 mat) g6
  3. Fe7 ve
  4. Fxe6 mat!
- (Ya da 1... Fd5 2. Ff8 3. Fxg7 4. Fxf6 mat).

Bu çözümü görünce Steinitz şaşkınlıktan donakalmış olmalı. Zaten Loyd da problemin "Stuck Steinitz" ("Şaşırıp kalan Steinitz" diye çevirebiliriz) başlığı altında *Mirror of American Sports*'ta basılmasını sağladı. Böylece, Loyd intikamını aldı.

Ancak Steinitz aralarında geçen bu olayın halkla paylaşılmasını hiç affetmeyecekti. Yine de, gerçeğe bağlı kalmak adına belirtelim ki Loyd'un problemi aslında o dönemde fark edilememiş bir hata içeriyor. İkinci hamlede beyaz 2. b3 yerine farklı bir devam yoluyla da mat edebilir: 1. f4 Fh1 2. Fb8 g2 3. Fxa7 ve 4. Fxb6 mat. Problemlerde anahtar hamle sonrası oyunda beyazın farklı bir devam yoluyla mat edebilmesi "dual" olarak adlandırılır. Eğer dual problemin ana temasını oluşturan varyantlardan birindeyse ciddi bir hata olarak kabul edilir. Alternatif (ikinci) bir anahtar hamle ise problemi kökünden geçersiz kılar.

Gelelim satranç oyuncularının problemlerle olan imtihanına... Büyük ustaların, hatta dünya şampiyonlarının satranç problemleri karşısında zaman zaman boçaladıkları görülür. Bunun nedeni muhtemelen problemlerdeki fikirlerin gerçek

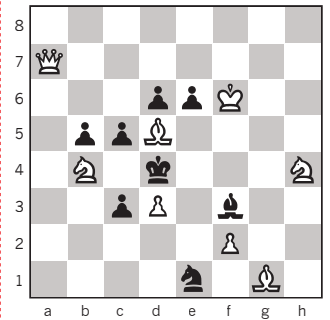
oyunlarda pek görülmemesi ve oyuncuların bunlara yabancı olmasıdır. Aşağıda şampiyonların çözmekte zorlandıkları, hatta çözemedikleri üç problem sunuyoruz. Bu ay çözümünü size bırakacağımız problemler de işte bunlar. Kim bilir, belki de bu büyük oyunculara problem çözmeye üstün gelirsiniz. Kolay gelsin!

***

Ayın Soruları

Diyagram 3

Pieter Feenstra Kuiper,
Good Companions Folder,
1916
İki hamlede mat.

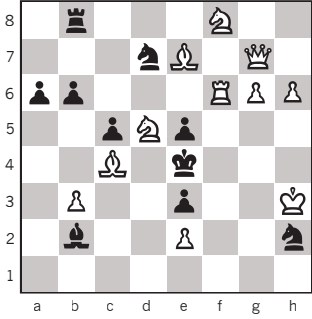
1921-1927 yılları arası dünya şampiyonu olan Capablanca bu problemi yanlış çözmüş.

Jose Raul Capablanca (1888 - 1942)

Diyagram 4

Johannes Obermann,
Sother Trade Gazette, 1884
İkincilik

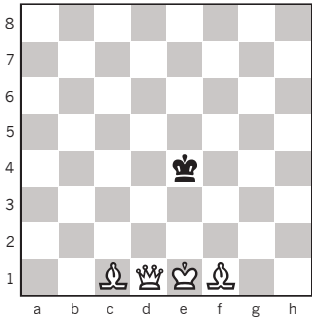

Dört hamlede mat.

Bu problemi ne Steinitz ne de Loyd (işte bu ilginç) çözebilmiş. İkisi de diyagramın hatalı olduğunu iddia etmişler. Oysa diyagramda bir yanlışlık yok.

Diyagram 5

Pal Benko,
Chess Life, 1968

Üç hamlede mat.

Hem çok kuvvetli bir büyük usta, hem de çok iyi bir kurucu olan Pal Benko kendine ait bu problemi Bobby Fischer'e sormuş. Fischer, yarım saat düşünmesine rağmen çözememiş.

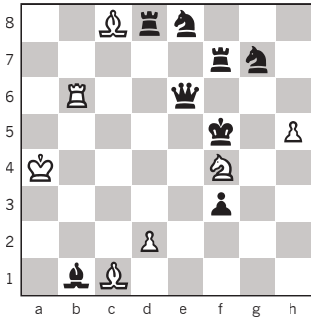
Geçen ay sorulan problemlerin çözümleri

Geçen ay
42. Dünya Satranç
Çözme Şampiyonası'ndan
birkaç problemin
çözümünü
size bırakmıştık.

İşte çözümler:

Diyagram 6

Bertil Gedda,
Problemas, 1984

İki hamlede yardımcı mat.

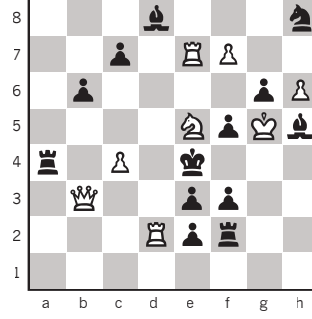
- a) Diyagram
b) h5'teki piyonu h3'e koyun
c) c1'deki fili h2'ye koyun.

Çözüm:

- a) 1. Şf6 d4 2. Vd6 Ad5 mat
b) 1. Kf6 d3
2. Vd7+ Kb5 mat
c) 1. Şg4 Fg3
2. Vf5 Kg6 mat

Diyagram 7

Arthur Madsen,
The Problemist,
1975

Beyaz kendini
iki hamlede mat ettirir.

Çeldiriciler:

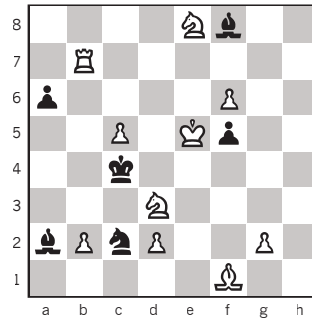
- 1.f8=A? (2. Af7+ Fxe7 mat)
Ka5!
1. Kd5? (2. Ad3+ Fxe7 mat)
Kxc4!

Çözüm:

1. c5! (2. Ac4+ Fxe7 mat)
1...Axf7+2.Axf7+Fxe7 mat
1...Kg2+ 2. Ag4+ Fxe7 mat
1...Kd4 2. Ad3+ Fxe7 mat
1...exd2 2. Axf3+ Fxe7 mat

Diyagram 8

Karl-Heinz Ahlheim,
Die Schwalbe, 1987

Dört hamlede mat.

Çözüm:

1. g3! (bekleme hamlesi)
1...f4 2. Şe4
[3. Fh3 (4. Fe6 mat)
Ab4,Ae3,Ad4 4. K(x)b4 mat]
2...a5 3. Ae5+ Şxc5
4. Kb5 mat
1...Fb3 2. Ac1+ Şxc5 3.
Axb3+ Şc6 4. Fg2 mat
1...a5 2. b3+ Fxb3
3. Ab4+ Şxc5 4. Kb5 mat

***

**Bu sayıda
sorduğumuz
problemin
çözümü
(Diyagram 1) :**

1. fxe4!
a) 1...g6 2. Vf1 g2
3. Vxg2 mat
(2...Şg5 3. Vf4 mat; 2...h3 3.
Vf4 mat; 2...g5 3. Vf5 mat)
b) 1... Şg5 2. Vf3 ve
3. Vf5 mat
(2...h3 3. Vxg3 mat; 2...g6 3.
Vf4 mat)
c) 1...g5 2. Şd5 Şf5
3. Ve4 mat
d) 1...h3 2. Vf3+ Şh4
3. Vf4 mat

Anlaşılan Loyd varyantların bolluğu içerisinde Steinitz'in vakit kaybedeceğini düşünmüştü. Ama yukarıda da anlattığımız gibi işler beklediği gibi gitmedi!